

Programm „Kogukondlik Eesti 2026–2029“

Eestis on aktiivsed, avatud, haritud ja ettevõtlikud inimesed, kes kogukondade ja vabaühenduste kaudu seisavad demokraatlike väärtuste, sidusa ning vaba ja turvalise ühiskonna eest ning võtavad vastutust ja panustavad riigi kestlikusse. Riigis on mitmekesised läbipaistvad kodanikualgatuse toetamise võimalused ja toetatakse uusi lähenemisi ja lahendusi ning võimaldatakse kogukondadel otsuste tegemisel kaasa rääkida.

SISUKORD

PROGRAMMI SISU LÜHIKOKKUVÕTE	3
PROGRAMMI EESMÄRK, MÕÕDIKUD JA RAHASTAMISKAVA	4
OLUKORRA ANALÜÜS	5
Teadlikud ja aktiivsed elanikud	5
Võimekad ja hoolivad kogukonnad	8
Võimekad vabaihendused ja sotsiaalsed ettevõtted	10
Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	12
Võimekad usulised ühendused	14
PROGRAMMI TEGEVUSED	19
Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine	19
Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine	25
PROGRAMMI JUHTIMISKORRALDUS JA PROGRAMMI KOOSTAMISEST	25
LISA 1 PROGRAMMI TEENUSTE RAHASTAMISKAVA	30

Programmi „Kogukondlik Eesti 2026-2029“ üldinfo

Programmi nimetus	Kogukondlik Eesti
Tulemusvaldkond	Sidus ühiskond
Valdkonna arengukava	Sidusa Eesti arengukava 2021–2030
Programmi periood	2026–2029
Programmi eesmärk	Eesti on inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, kus inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses parandavad elukeskkonda.
Peavastutaja	Siseministeerium (SIM)
Kaasvastutajad või teised partnerid, kes aitavad programmi eesmärkide saavutamisele kaasa, kuid ei planeeri oma teenuste raha selles programmis	Haridus- ja Teadusministeerium (HTM), Kultuuriministeerium (KUM), Sotsiaalministeerium (SOM), Rahandusministeerium (RAM), Kaitseministeerium (KAM), Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (REM), Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM), Justiits- ja Digiministeerium (JDM), Riigikantselei (RK), Sihtasutus Kodanikuühiskonna Sihtkapital, MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant, MTÜ Eesti Rahvaülikoolide Liit.

Siseministeerium jätkab 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist. Selleks koostati programm, mida uuendatakse igal aastal ja mis on jätkuks varem [kehtinud „Kodanikuühiskonna arengukavale 2015–2020“](#) ja varasematele arengukavadele. Sidusa ühiskonna tulemusvaldkonda panustavas programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvevaadet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ja mis seotakse pakutavate teenustega. Programm aitab ellu viia „Sidusa Eesti arengukava“¹. **Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond** ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ strateegilistest sihtidest:

1. Inimene: Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed;
2. Ühiskond: Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud.

Programmis keskendutakse kodanikuühiskonna mõju suurendamisele ja arengu toetamisele, et aastaks 2030:

1. osalevad eri vanuses Eesti elanikud ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses,
2. on kogukonnad võimekad ja hoolivad,
3. on vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud,
4. on levinud kodanikuühiskonna alane sotsiaalne innovatsioon,
5. on poliitika kujundamine läbipaistev ja kaasav,
6. on usuvabadus kehtiva õiguskorra raames tagatud.

Programmil on üks meede „Kodanikuühiskonna mõju ja areng“ ja kaks programmi tegevust (programmi tegevuste eesmärgid on arusaadavuse huvides liigendatud alaeesmärkideks):

PROGRAMMI TEGEVUS 1: Kogukondliku arengu toetamine				PROGRAMMI TEGEVUS 2: Usuvabaduse tagamine
Alaeesmärk 1.1 Teadlikud ja aktiivsed elanikud	Alaeesmärk 1.2 Võimekad ja hoolivad kogukonnad	Alaeesmärk 1.3 Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted	Alaeesmärk 1.4 Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	Alaeesmärk 2.1 Võimekad usulised ühendused

¹ Lisainfot leiab aadressilt <https://www.siseministeerium.ee/et/rahvastiku-ja-sidusa-uhiskonna-arengukava-2021-2030>.

Programmi eesmärk, mõõdikud ja rahastamiskava

Programmi eesmärk

Eesti on inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, kus inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses parandavad elukeskkonda.

Programmi rahastamiskava

Eelarve jaotus (eurodes)	EELARVE		EELARVE PROGNOOS		
	2025	2026	2027	2028	2029
Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine	4 215 108	4 636 456	4 623 319	4 385 562	3 822 112
Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine	764 489	1 003 493	982 181	981 594	982 245
KOKKU	4 979 597	5 639 949	5 605 500	5 367 156	4 804 357

Programmi elluviimist on sealhulgas planeeritud rahastada järgmistest välistoetuste allikatest.

Välistoetuste eelarve jaotus (eurodes)	EELARVE		EELARVE PROGNOOS		
	2025	2026	2027	2028	2029
Euroopa Sotsiaalfond	511 963	494 254	538 353	422 563	41 113
MUUD TOETUSED	304 091	1 093 160	1 093 160	971 557	789 154
KOKKU	816 055	1 587 414	1 631 513	1 394 120	830 267

Programmi mõõdikud

Programmi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr	Suurem parem	-	-	-	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %	Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring
Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda (täiesti nõus ja pigem nõus)	Väiksem parem	-	59 %	-	48 %	48 %	48 %	48 %	48 %	Eesti integratsiooni monitooring
Eesti vabaihenduste elujõulisuse indeks ²	Väiksem parem	-	-	-	2	2	2	2	2	Varasemalt Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuur (USAID)

Seda, kui palju elanikke osales viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikus tegevuses saadi teada eraldi uuringuga viimati 2019. aastal. Uuringust selgus, et kuue aastaga on vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal suurenenud ligi viiendiku võrra (18%) ja praegune tase on Eesti puhul väga hea. Arvestades, et tulemusi mõjutasid

² 2023. aastast (s.o. 2022. a kohta alates) enam USAID selle indeksi läbiviimist Eestis ei rahasta. Ettevalmistamisel on uuringu tellimine, mis muuhulgas annaks uue elujõulisuse mõõdiku või mõõdikud.

nii Eesti Vabariigi 100. aastapäeva sündmused kui ka haldusreform, kuna need aktiveerisid elanikke, on programmis sihiks seatud seda taset hoida.

Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda – uuringus paluti väitele „Teil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda“ valida sobivaim vastus. Variandid olid: „täiesti nõus“, „pigem nõus“, „pigem ei ole nõus“, „ei ole üldse nõus“ ja „ei oska öelda / soovi vastata“. Arengukava elluviimisel on sihiks, et väheneks nende inimeste osakaal, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust ühiskonda mõjutada. See mõõdik aitab seega kaudsemalt hinnata nii riigi inimesekesksust, inimeste väärtustatust ja ka nende kaasatust ühiskondlikku tegevusse.

Eesti vabaühenduste üldist elujõulisust mõõdeti kuni 2022. aastani (k.a.) Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuuri (USAID) indeksiga järgmise seitsme mõõtme alusel: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, huvikaitse ja poliitikate mõjutamine, teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Eesti tase on püsinud aastaid sama ja seetõttu on programmi siht kodanikuühenduste elujõulisust aastaks 2030 märkimisväärselt parandada. (*Kodanikuühendust on programmis käsitletud vabaühendusele sünonüümina. Kodanikuühendused on kodanikualgatuslikud mittetulundusühingud.*) Kuivõrd USAID indeksit enam Eestis 2023. aastast alates läbi ei viida, tegeleb Siseministeerium koostöös huvigruppidega 2025. aastal uue sarnase mõõdiku sisustamisega.

Kodanikuühiskonnana mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd, et ellu viia oma huve ning osaleda avalike asjade arutamises ja nende üle otsustamises, ent ka sellist koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. Kodanikuühiskonna tähtis osa on mittetulundussektor, aga vahel loetakse selle osaks ka ajakirjandust, erakondi, kohalikke omavalitsusi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne.

Olukorra analüüs³

Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Demokraatliku riigina on Eestis oluline **anda inimestele teadmisi ja oskused, et võimestada neid tegutsema kodanikuna**. Inimeste võimestamine kodanikena algab sellest, kuidas on inimestel võimalik oma elu kujundada, poliitikat mõjutada ning kuidas on täidetud selle eeldused ja praktikas kasutamise võimalused.⁴ Mida rohkem inimesi oma kodanikurolli asjatundlikult täidab, seda tugevam on demokraatia rohujuuretasandil. Kodanikualgatus võib olla ka ühekordne individuaalne algatus. Hea kodanik on ka patrioot, kes on valmis oma riigi ja kaas-kodanike heaks oma osa andma. Piisav teadmistepagas ja silmaring aitavad seda teha mõjusalt, osates sealjuures arvestada rahvusvahelist konteksti ja huvide mitmekesisust.

Oluline teema on **Eesti inimeste riigiidentiteet ja kodanikuteadmised ning neid edendav kodanikuharidus⁵**, mis aitavad kaasa kodanike paremale osalemisele poliitikas ja neil kaasa rääkida oluliste otsuste langetamisel. Väljaspool kooli ja koolidega koostöös pakutakse teatud võimalusi kodanikuhariduse omandamiseks – nii toimib näiteks Kogukonnapraktika programm, Kaubandus-Tööstuskoja programm „Tööle kaasa“, Junior Achievementi ettevõtlusõpe, Eesti Noorteühenduste Liidu koordineeritav noorte osalusprogramm ja osaluskogude võrgustik ning varasemalt Changemakers Academy programm, Ettevõtlik Kool jpt. Märkimist väärib ka Välisministeeriumi eestvedamisel eri ministeeriumitega koostöös korraldatav ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajate infopäev aktuaalsete teemade toomisel klassiruumi. Peale nende tegeleb kodanikuharidusega oma valdkonnas Kaitseministeerium koos Kaitseliiduga „Isamaalise hariduse programmis“ ning Kultuuriministeerium muuseumite kaudu. Väljaspool kooli on võimalik kodanikuharidust omandada osaledes noorteorganisatsioonide, -ühingute ja -volikogude töös. Samal ajal on paljud koolivälised programmid killustunud, kodanikuosaluse

³ Lisainfo ja ülevaade tegevuste elluviimisest on dokumendis „Sidus ühiskond 2023. aasta tulemusaruanne“: www.siseministeerium.ee/sidest

⁴ „Kodanikusubjektsus inimeste võimestamisel“, Leif Kalev 2018; „Education for Democratic Citizenship: Development of the Theoretical Framework for Estonia and European Union, Kaarel Haav, 2010.

⁵ Kodanikuharidus on oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsess, mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist. Kodanikuks haritud inimene soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida ning on seeläbi otseselt seotud vabatahtliku tegevusega. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kogu riigi elanikkonna valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu taastoodetakse kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse. Avatud Eesti Fond, 2008. [Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest.](#)

teemasid on ühiskonnaõpetuse õppekavas vähe kaetud ja kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaeluga. Oma roll kodanikuhariduse pakkumisel on kauni kodu ja aasta küla valimisel ning sädeinimeste, kogukondade jt tunnustamisel. Need toovad esile kogukondade rolli väärtuskasvatuses ja hoiakute kujundamisel. Haridussüsteemil on määrav roll demokraatliku kodaniku kujundamisel nii formaalse kui mitteformaalse õppetöö kaudu, kus arendatakse õpilaste osalust toetavate teadmiste, sotsiaalsete oskuste ja pädevuste omandamist, mis omakorda toetavad demokraatlikke väärtuseid kandva hea kodaniku arenemist⁶. Kui Eesti noorte ühiskonnaalaste teadmiste tase on kõrge, siis noorte kodanikuosaluse näitajad jäävad ICCS riikide keskmisest allapoole ning Eesti õpilaste tajutud enesetõhusus kodanikuna ehk kodanikuvõimekus on ICCS uuringus osalenud riikide võrdluses keskmisest madalam.⁷ Samas võrreldes täiskasvanute kodanikuharidusega on noortele suunatud rohkem võimalusi.

Täiskasvanute demokraatiaalaste teadmiste, väärtuste ja oskuste kujundamisel on oldud projektipõhised, millest viimase näitena võib tuua Eesti Rahvaülikoolide Liidu projekti "Kodanikuks olemise ABC", mille eesmärk oli tõsta Eesti täiskasvanute teadlikkust demokraatliku ühiskonna toimimisest ja kestliku arenguga seotud väljakutsest ning luua eeldused kodanikuteadlikkuse ja -aktiivsuse suurenemiseks ning mida rahastas Norra Aktiivsete Kodanike Fond. Kodanikuharidus ei ole nõ kuulekate kodanike (taas)tootmine, vaid aitab täiskasvanutel ühiskonnaelu mõjutada, ära tunda libauudiseid, propagandat ning populismi, otsustes kaasa rääkida ja toimida demokraatliku ühiskonna liikmena. Küsimus on ka selles, milliseid aktiivseid ja häid kodanikke meil vaja on – konformseid ja vastutustundlikke, aktiivselt osalevaid, liberaalselt kriitilisi ja/või radikaaldemokraatlikke kriitilisi kodanikke?⁸ Samuti tuleb tegeleda mitte ainult Eesti kodakondsust omavate, vaid ka püsivalt Eestis elavate teiste riikide ja määratlemata kodakondsusega inimestega, kellel esineb ilmajaetuse sündroom ning kes hindavad, et nende võime ühiskonnaelus kaasa rääkida ja mõjutada on puudulik.⁹

Vajadus on tugevamalt lõimida koolivälised ja kooli tegevused ning tähelepanu tuleb pöörata demokraatlike ja teiste kodanikupädevuste terviklikule arendamisele ühiskonnaõpetuse, õppekava üldpädevuste, läbivate teemade ning praktikavõimaluste koostoimes. Teisisõnu, koolid peaksid aine- ja õppekavade kaudu rohkem praktiseerima kodanikuharidust ja osalemist ühiskonnas teadliku ja aktiivse kodanikuna. Üks variant selleks on rakendada Kogukonnapraktika programmi ühiskonnaõpetuse tundide raames üle-eestiliselt. Poliitilist osalust toetava kodanikuhariduse võimalused peaksid ulatuma ka praeguse keskealise ja vanema põlvkonnani. Kodanikuhariduse teadmiste levitamisse ja õppematerjalide arendamisse kaasatakse ülikoolid ja raamatukogud.

Eesti elanike kodanikuaktiivsuse peamine probleem on see, et **vanemaealiste ja noorte potentsiaali ühiskondlikus elus osaleda kasutatakse vähe**. Nii on Eesti noored vabatahtlikus tegevuses osalemisel teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega keskmisest pisut passiivsemad (27%, Euroopa Liidu keskmine on 31%).¹⁰ Ning kuigi Eesti elanikest moodustavad suurima vanuserühma 50-aastased ja vanemad, on 55-aastaste ja vanemate kaasatus vabatahtlikku tegevusse Eestis üks väiksemaid. Viimase uuringu järgi oli vabatahtliku tegevusega seotud 4% sellest vanuserühmast.¹¹ Just ühiskondlikus elus osalemisel on Eesti vanemaealised võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikide vanemaealistega väheaktiivsed. Eestist väiksem on see näitaja Poolas ja Bulgaarias.¹²

Positiivse algatusena viis MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant aastatel 2018–2020 Sotsiaalministeeriumi tellimusel ellu projekti „Vabatahtlike rakendamise koostöömodeli testimine hoolekandesüsteemis ja üle-eestiliselt rakendatava koostöömodeli väljatöötamine“, mille raames koolitati vabatahtlikke, jagati häid kogemusi ning pakuti abivajajatele tuge. Projekti tulemusena valmisid ettepanekud vabatahtlike töö korraldamiseks hoolekandes¹³. Projekti jätkuna viiakse koostöös Sotsiaalministeeriumiga ellu projekti „Vabatahtlike kaasamise koostöömodeli rakendamine hoolekandesüsteemis“, et toetada vabatahtlike abiga eakaid ja täisealisi

⁶ Math, N. (2019). PhD Revisited: Students' Perceptions of Democracy, Politics, and Citizenship Preparation and Implications for Social Studies Education. *Nordic Journal of Comparative and International Education*, 3(1), lk 69–81.

⁷ ICCS 2022 Eesti Raport, <https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2023-11/ICCS%202022%20Eesti%20raport%2028.11.pdf?fbclid=IwAR27LxugTUrvSEz-hUEk0GrPAoQ7LDJ1TYy97SIRDKjkENPUqTaUsxZh9sk>

⁸ Riigikogu Toimetised, 2016. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/06/Kilp.pdf>

⁹ Eesti Ühiskonna Lõimumismonitooring, 2023, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-04/EIM%202023%20aruanne.pdf>

¹⁰ *Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.*

¹¹ *Tambaum, T. (2016). 55+ rahvastiku internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks. Tallinna Ülikool.*

¹² *Active Ageing Index 2018.*

¹³ *Lisainfo* <https://vabatahtlikud.ee/sotsiaal/>

erivajadustega inimesi, kes vajavad igapäevase eluga toimetulekul kõrvalabi, tuge või seltsi¹⁴. 2023. aasta mai seisuga on algatusega liitunud üle 450 seltsilise, kes on toeks ligi 1350 inimesele üle Eesti.

Kaitseliit, sealhulgas Naiskodukaitse, Kodutütred ja Noored Kotkad, pakub pikaajalise kaasumise võimalusi riigikaitsesse kõigile vanuserühmadele. Kaitseliidu tegevus on suunatud laiale spektrile tegevustele – Kaitseliidu vabatahtlikud on ühiskonna tegusad liikmed, kelle kompetentside kaasamisel on võimalik tagada ühiskonna stabiilsust ja suurendada turvalisust ning heaolu.

Ka edaspidi on oluline tegeleda **eesti keelt mittekõnelevate elanike ühiskondliku aktiivsusega**. Vajadust suurendab ka 2022. aastast alates Eestisse saabunud Ukraina sõjapõgenike suur arv. Eesti suhtluskeelega inimeste hulgas on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr olnud uuringute järgi suurem kui venekeelsetel¹⁵, mida kinnitab ka Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023¹⁶ ning vene õppekeele koolide õpilaste ühiskonna-alaste teadmiste tase jääb alla eesti õppekeele koolide omale¹⁷. Samuti on leitud, et kuigi suhteliselt suur hulk uussisserändajaid juba osaleb vabatahtlikuna mitmesugustes tegevustes, pole 52% neist seda teinud, kuid sooviksid.¹⁸ Kaudselt on probleemiga seotud ka see, et võrreldes eestikeelsete ühingutega on venekeelsed passiivsemad – neil on vähem koostöösuhteid, vähem kogemusi viia ellu ühiskonnale mõeldud tegevusi, nad on passiivsemad toetuste taotlemisel ja nende seas on vähem omatulu teenijaid. Kümnendik ühinguid kasutab igapäevase töökeelena inglise keelt, kuid nende tegevuse võimekust ei ole seni uuritud.

Mitme teguri koosmõjul on Eesti „jõudnud kodanikuühiskonna arengus punkti, kus inimesed soovivad üha enam elukeskkonna arengus kaasa rääkida, oma hoiakuid väljendada ning oskusi ja teadmisi rakendada“.¹⁹ Aktiivset osavõttu ühiskonna- ja poliitilises elus mõjutavad peale muude võimaluste ning takistuste arutelukultuur ja -ruum. Eestis tooni andev afektiivne ehk üliemotsionaalne ja kiirelt sildistav avalik arutelu ei võimalda pidada ühiskondlikku dialoogi, toetab väärinfo levikut ning tõrjub eri elanikkonnarühmade esindatust aruteludes, eriti noorte seas.²⁰ Arendamist vajab Eesti arutelukultuur tervikuna ning inimeste oskused aruteludes osaleda ja diskussiooni pidada. Inimeste oskuste arendamiseks saab näiteks pakkuda interaktiivseid kodaniku- ja kodanikuühiskonna koolitusi ning kursuseid, sealhulgas demokraatiatreenn²¹ ja arutelusid²².

Vabaühendustes tegutsevad eestvedajad väsivad ja uute järelkasv ei ole piisav. Piirkondlikelt mõttetalgutelt kerkis esile vajadus pöörata tähelepanu kahele teemale: kodanikuühiskonna liidrite väsimine ja vajadus tegeleda järelkasvuga. Seda kinnitab ka vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring²³, kust selgus, et need, kes juba osalevad, teevad seda paljudes tegevustes, kuid teised mitte kusagil. Kuigi nii eestvedajate väsimine kui hoiakute ja käitumise erinevus on mingis mõttes paratamatu, saab programmiga võtta fookuse tagada juhtimise järjepidevus ja arendada järelkasvu. Suure panuse järelkasvu kujundamisse on andnud Avatud Eesti Fondi ja Vabaühenduste Liidu koordineeritav Aktiivsete Kodanike Fond (ACF), mis lõppes 2024. aastal.

Aktiivne osalemine ühiskonnas puudutab ka **heategevuseks annetamist**. Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on kasvanud ja ulatub küll 19%-ni²⁴, samas 18–60 aastastest on valmis raha annetama üheksa inimest kümnest²⁵. Iga teine Eesti elanik (51%) on uuringule eelnenud 12 kuu jooksul teinud rahalisi annetusi, esemeid on annetanud 47% vastajatest ja heategevustooteid ostnud 42%²⁶. Viimase kuu jooksul on Eestis heategevuseks raha andnud 29% inimesi, kuid Norrast (49%) ja Rootsist (49%) jääb Eesti selle näitaja poolest siiski maha²⁷.

Annetamise soodustamine aitab ühelt poolt kaasa elanike osalemisele ühiskondlikus elus, teisalt pakub vabaühendustele veel üht tuluallikat. Annetamise soodustamine aitab vabaühendustel parendada

¹⁴ Lisainfo: <https://www.seltsilised.ee/tutvustus/>

¹⁵ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019

¹⁶ „Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023.“ Kantar Emor

¹⁷ „Noorte kodanikukultuur muutub maailmas. Eesti tulemused IEA rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringus ICCS 2016.“

¹⁸ „Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023.“ Kantar Emor

¹⁹ Eesti inimarengu aruanne, 2019/2020, <https://2020.inimareng.ee/aktivism-avaliku-ruumi-koosloomes.html>

²⁰ Eesti inimarengu aruanne, 2019/2020, <https://www.2020.inimareng.ee/sissejuhatus-4.html>

²¹ <https://www.democracyfitness.eu/>

²² <https://www.timeoutdialogue.fi/>

²³ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019

²⁴ „Eestimaalaste valmisolek heategevuseks 2021“, Kantar Emor.

²⁵ „Heategevusalaste hoiakute uuring 2013“, TNS Emor.

²⁶ „Eestimaalaste valmisolek heategevuseks 2021“, Kantar Emor.

²⁷ CAF World Giving Index 2021.

huvikaitse suutlikkust ja viia paremini ellu huvikaitsetegevusi, sest eraldi huvikaitsetegevustele on annetusi praegu pigem keeruline leida. Annetuste hulk, mis vabaühendused koguvad, kasvab pidevalt ja mitu annetusi koguvad organisatsiooni on liitunud annetuste kogumise hea tavaga²⁸. Vabaühenduste Liidu juhtimisel tegutseb temaatiline võrgustik, mis toetab annetuste kogujaid heade praktikate jagamisel. Hea näitena annetuskultuuri edendamiseks said 2019. aastal hoo sisse üle-eestilised annetamistalgud, kus on viie aastaga kogutud vabaühendustele üle 700 000 euro annetusi. Suur roll annetamiskultuuri edendamisel on ka Tööandjate Keskliidu algatusel „Annetame aega“, mis julgustab tööandjaid andma oma töötajatele vaba päeva tööajast vabatahtlikuna panustamiseks.

Analüüsi ning uut lähenemist vajavad hetkel kehtivad maksusoodustused ja regulatiivne raamistik heategevuseks raha annetamiseks – kas need on endiselt asjakohased või pärsivad annetuste kasvu ja heategevuseks valmis olevate inimeste ja ettevõtete potentsiaali annetada. Läbi üksikisikute ja ettevõtete annetuste on võimalik paindlikumalt ja kiiremini suunata ühiskonnas ressursse sinna, kus on vajadus. Üksikisikud ja ettevõtted on võimelised otsustama toetuse üle oluliselt kiiremini kui riik, seega oluline on kujundada annetusi puudutav regulatiivne raamistik rohkem annetusi suunavaks ja soodustavaks.

Annetamist aitavad lihtsustada mitu e-keskkonda, nagu armastanaidata.ee ja hooandja.ee, mille kaudu on kogutud kokku üle 5 miljoni euro. Positiivne areng on ka uute filantroopiafondide loomine – 2018. aastal pandi alus Heateo Mõjufondile, esimesele strateegilise filantroopia fondile Eestis²⁹, mida haldab Heateo Sihtasutus, ja mis jätkub tänaseni. Et annetuste kogumine oleks senisest levinum, on aga vaja enam tegeleda annetamise populariseerimisega ehk nii ühekordsete annetajate kui ka püsiannetajate arvu suurendamisega eraisikute, ettevõtjate ja ettevõtete seas. Oluline on ka pöörata tähelepanu annetuste väärkasutamise ennetamisele, juhtides tähelepanu annetajate võimalustele eeltöös.

Viie aastaga on lisandunud **vabatahtlikus tegevuses osalevaid** Eesti elanikke, kuid üha enam otsitakse püsiva pühendumise asemel nn tööampse. See eeldab Eesti vabaühendustelt ja kogukondadelt kohanemist. Vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal on aastatel 2013–2018 küll kasvanud 31%-lt 49%-ni, kuid regulaarsete vabatahtlike osakaal on vähenenud samal ajavahemikul 34%-lt 26%-ni³⁰. Ka mujal maailmas näitavad trendid, et nõudlus lühiajaliste panustamisvõimaluste järele kasvab. Seega on vabaühendustel ja teistel vabatahtlike kaasajatel vaja kohaneda mikrovabatahtlikkusega³¹. Samas ei saa aga unustada püsivabatahtlikke, kes on organisatsioonidele ja kogukondadele väärtuslik tööjõud.

On oluline, et vabaühendused hoiaksid oma sisedemokraatia tervise ja juhtimise korras, mõtestaksid **vabatahtlike kaasamise vajaduse** ning oleksid suutelised neid mistahes hetkel kaasama. Vabaühenduste rahastamise korrastatumaks muutmine, rahastustingimuste selgus, aruannete nõuete leebus jms jätvad vabaühenduste juhtidele rohkem aega sisuliseks tegevuseks ja organisatsiooni arendustööks. Kasutamata on tööandjate potentsiaal tutvustada vabatahtlikku tegevust oma töötajatele. Senisest enam tuleks tööandjatel väärtustada töötajate osalemist erinevates kampaaniates väljaspool tööaega või luua tingimusi, et töötajad saaksid vabatahtlikus tegevuses osalemiseks annetada aega oma tööajast. Oluline on pöörata tööandjate tähelepanu töötajate kaasamisele otsustusprotsessidesse, pakkudes nii töötajatele osalusdemokraatia kogemust.

Vabatahtlike kaasamise puhul on oluline tõsta vabaühenduste teadlikkust vabatahtlike kindlustamisele ravi- ja õnnetusjuhtumite vastu, nagu on tehtud vabatahtlike päästjate, abipolitseinike ja vabatahtlike merepäästjatega, ning vajadusel teha ettepanekud vabatahtlike kindlustamise edendamiseks.

Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Kogukondade võimestamiseks ja kohaliku tasandi osaluse tõstmiseks on oluline **juurutada kogukonnakeskset valitsemisviisi**, st et kohalik omavalitsus koos kohalike elanikega koostab ülevaate oma kogukondadest, kogukonnad valivad oma esindajad ja kohalik omavalitsus kaasab kogukondi, kohalikke noori, ettevõtjaid, kohalike riigiasutuste esindajaid jt olulisi osapooli otsustusprotsessidesse. Nii oleks loodud mitme tasandi koostööplatvorm, kus üheskoos selgitatakse välja probleemid ja töötatakse välja lahendused. Peale eelmainitu

²⁸ <https://heakodanik.ee/annetuste-kogumise-hea-tava/>

²⁹ [Heateo Mõjufond](#)

³⁰ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

³¹ Näiteks <https://vabatahtlikud.ee/muudame-maailma-kasvoi-hommikumantlis/>

on antud programmis käsitletud kogukondliku kodanikualgatuse tugevdamist ja küsimusi, mida mujal arengukavades ei ole kajastatud.

Kogukond on enamasti teatud piirkonnas elav kindlat tüüpi sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimeste rühm. Kogukonnad võivad olla ka valdkonna- või huvipõhised. Kogukonnakeskne lähenemine on arusaam ja tööviis, mille kohaselt selgitatakse välja probleeme ja leitakse neile lahendus koos sihtrühmadega (kogukondadega). Keskkel kohal on kogukondade tunnustamine tähtsate osalistena, nende võimestamine otsustusprotsessides aktiivselt osalema ning oma elu- ja toimekeskkonda kujundama. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata kogukondade võrgustamisele ja eri osaliste koostööle.

Paljud kodanikualgatused sünnivad ja leiavad aset kogukondades, sõprus-, tutvus- ja naabruskondades. Kogukondadel on suur roll inimestevahelistes suhetes, arutelus ja ühistegevustes ning tervist toetava elukeskkonna kujundamisel. Selline tegutsemine tugevdab kodanikusubjektsust, elukvaliteeti, demokraatiat, sotsiaalset ja paikkondlikku sidusust, turvalisust jm. Kogukondade edendamise lisaväärtus on hea elukeskkonna kujundamine selliseks, et Eestis soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja välismaalt kodukohta tagasi tulla. Sidusus, teineteisemõistmine, hoolivus ja toetamine aitavad kaasa, et emotsionaalne heaolu ja vabatahtlik panustamine suureneksid ning kogukonnad oleksid senisest enesesuutlikumad. Hea elukeskkond on oluline eeldus sündimuse kasvuks, laste arenguks ja väärikalt vananemiseks.

Enamikes kohalikes omavalitsustes juba toetatakse vabaihendusi ja vabatahtlike tegevust, ent **süsteemne ja võrgustikupõhine kaasamine ning (e)-kogukondade võimestamine vajab sellise tegevuse juurutamist ja arendamist ka edaspidi**. Kodanikuühiskonna võimestamiseks ja mitmekesistamiseks kohalikul tasandil on tähtis jõuda suurema hulga inimesteni. Eesti MTÜdel oli 2022. a lõpu seisuga kokku ligi 830 000 liiget³². Usuliste ühenduste liikmetest umbes 380 000 kuuluvad Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutesse ning nende omaalgatusliku ja suures osas vabatahtliku tegevuse kaudu edendatakse kogukonna kultuuri-, haridus-, sotsiaal- ja noortetööd. Kogukonna- ja valdkonnaüleseid küsimusi arutatakse ja lahendatakse ning tehakse koostööd sõltumata liikmesusest MTÜs või usulises ühenduses.

Liikmesus pole aga ainus kogukondade aktiivsuse näitaja, sest enamasti tegutsetaksegi koosloomes ja võrgustikupõhiselt. **Kogukondliku omaalgatuse soodustamine võimaldab toetada ettevõtmisi, mille tegevuseks ei ole ilmtingimata vaja luua juriidilist vormi**. Aktiivsete ja võimekate kogukondade kujundamisele aitab kaasa pere- ja lapsesõbralike eluviiside, tervete peresuhete ja põlvkondadevahelise sidususe edendamine, koostöökultuuri, tasakaaluka poliitilise ja arutelukultuuri soodustamine, samuti eestikeelse elukeskkonna püsimine ja areng, lõimumine ning sallimatuse ja tõrjutuse vähendamine.³³

Ka arutelusarjas „#kuidasmekestame“³⁴ leiti, et mida tugevam on kohalik demokraatia ja võimekamad on kogukonnad, seda vähem inimesed maapiirkondadest linna või välismaale rändavad. Programmi raames on vaja muu hulgas pöörata tähelepanu, kuidas inimeste osalemine mõjutab kohaliku tasandi otsuseid, sest 2017. aastal tehtud uuring³⁵ toob välja trendi, kus **mõne aastaga on vähenenud noorte osakaal, kes tunnevad, et nende osalemine mõjutab elu kohalikul tasandil, ning samal ajal suurenenud nende noorte osakaal, kes näevad, et nende osalemine mõjutab riigi tasandi otsuste tegemist**.

Konkreetsemalt juhiti programmi koostamise käigus peetud piirkondlikel mõttetalgutel tähelepanu kohalikul tasandil levivale **usaldamatusele, kapseldumisele ja vastandumisele**. Rahvastiku vähenemine toob kaasa **potentsiaalsete aktiivsete elanike vähenemise**. Positiivse trendina saab välja tuua **postmaterialistlikke väärtusi kandvate inimeste osakaalu suurenemise** ajavahemikul 2011–2018, s.o suurenes nende inimeste arv, kes peavad oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida riigiasjades ja kaitsta sõnavabadust. Samas jääb Eesti oma näitajaga kuue Euroopa riigi võrdluses viimaste hulka. Näiteks, Saksamaal oli selliseid inimesi 35% ning Sloveenias, Soomes ja Rootsis 26–24%, kuid Eestis vaid 14%.³⁶

Mitu selle suuna tegevust on kajastatud teistes arengukavades ja programmides. Näiteks mõjutatakse elukvaliteeti paljude heaolu arengukava³⁷ tegevustega ning kogukondade elu väljaspool linnapiirkondi aitab

³² Sisaldab korduvaid liikmeid ja usuliste ühenduste liikmeid. Ei sisalda korteri-, garaaži-, maaparandus-, metsa- ja aiandusühistuid.

³³ Leif Kalevi ekspertarvamus. Avaldamata.

³⁴ [Kogukondlikud arutelud #kuidasmekestame](#)

³⁵ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

³⁶ [World Values Survey ja European Values Survey. Realo 2019.](#)

³⁷ <https://www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023>

hoogustada LEADER programm ja „Põllumajanduse ja kalanduse arengukava 2030“ (koordineerib Regionaal- ja Põllumajandusministeerium), „Kohaliku omaalgatuse programm“ (koordineerib Regionaal- ja Põllumajandusministeerium), „Rahvastiku tervise arengukava“ (koordineerib Sotsiaalministeerium), kultuuri- ja spordiprogrammid (koordineerib Kultuuriministeerium) ja Siseministeeriumi koostatav „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“, kus on olulisele kohale seatud igaühe väärtus, kaasatus ja panus kogukonna turvalisusesse.

Kogukonnad pole piisavalt ette valmistatud looduskatastroofide, küberrünnakute, pandeemiade, sotsiaalsete rahutuste jm kriiside lahendamiseks või nende lahendamise toetamiseks. **See tuleneb teadlikkuse ja oskuste puudumisest³⁸, nõrkadest kogukondlikest võrgustikest³⁹, piiratud ligipääsust ressurssidele ning psühholoogilise vastupidavuse nõrkusest⁴⁰.**

Lisaks ohustavad kriisid sageli demokraatlikke väärtusi, luues soodsa pinnase poliitiliseks polariseerumiseks, kodanikuõiguste piiramiseks ja desinformatsiooni levikuks. Kui demokraatlikud institutsioonid ja kodanikuühiskond pole piisavalt tugevad, võib kriiside mõju olla pikaajaline ja kahjustada demokraatia toimimist.⁴¹ Tõhusate lahenduste leidmine nende probleemide leevendamiseks aitab mitte ainult suurendada kogukondade valmisolekut kriisideks, vaid ka tagada demokraatlike väärtuste püsimise ka kõige keerulisemates olukordades. Kodanikuühiskonna kerksus on oluline, sest tihti just **kohalikud organisatsioonid ja kogukonnad reageerivad kriisidele esimesena ja suudavad pakkuda kohapealset toetust, kus ametlikud struktuurid võivad olla aeglasemad või ülekoormatud.**

Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll **võimekatel vabaühendustel**. Selliseid vabaühendusi iseloomustab elujõulisus, sõltumatus, tulemuslikkus ja mõju ning rolli mängib välimine ja sisemine tegevuskeskkond.

Vabaühendused saab eesmärgi järgi liigitada järgmiselt:

1. sotsiaalset sidusust loovad ja hoidvad ühendused,
2. uudseid mõtteviise ja lahendusi rakendavad vabaühendused,
3. huvikaitsega tegelevad vabaühendused,
4. ennetusega tegelevad ja probleeme leevendavad ning lahendavad (sotsiaalsed ettevõtted, teenuste osutajad, riskirühmade, vanemaealiste sotsiaalne kaasamine jt) ühendused.

Trendidest ilmneb, et tulevikus muutub vabaühendustes prioriteetsemaks **üheskoos lahenduste väljatöötamine, koostöö erinevate osapooltega, koosloome ja disainmõtleamise kasutamine**. Kasvab ka rahvusvahelise koostöö olulisus vabaühenduste töös, sest probleemid on oma olemuselt komplekssemad ja maailm globaliseerunud. Selle kinnituseks – 30% vabaühendustest tegi 2018. aastal koostööd rahvusvahelises ulatuses ja üle 80% vabaühendustest tegutseb kohalikul tasandil.⁴² Samas kasvab juriidilise vormita ja võrgustikupõhiselt tegutsevate kodanikualgatuste tähtsus ja roll, mida on kajastatud aktiivsete ja võimekate kogukondade teema juures.

Vabaühenduste rolli suurenemine huvikaitstes, sotsiaalses ettevõtluses jm tegevustes toob kaasa **kõrgendatud nõudmised professionaalsusele, tegevusele ja teenuste kvaliteedile**. Näiteks on selgunud ministeeriumite ja vabaühenduste vahel strateegilise partnerluse edendamise programmis, et mitmel juhul takistab partnerluse teket võimeka valdkondliku vabaühenduse puudumine. Rahastajatel on suuremad ootused ka vabaühenduste aruannete korrektsusele ja sisule, läbipaistvusele ja sisemisele demokraatialle. Suurem kaasatus

³⁸ Kapucu, N. (2008). Collaborative emergency management: Better community organising, better public preparedness. *Disasters*, 32(2), 239-262.

³⁹ Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.

⁴⁰ Hobfoll, S. E., Stevens, N. R., & Zalta, A. K. (2015). Interventions to enhance resilience and resilience resources in trauma survivors: A review. *Journal of Traumatic Stress*, 28(1), 1-12.

⁴¹ Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155.

⁴² „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

poliitikakujundamisse eeldab ühenduste suutlikkust näidata, et vabaühendused tegutsevad sihtrühma huvides ja neil on ühiskonnas mõju.

Trend näitab, et toetuste osakaal ühenduste rahastamisel väheneb, seetõttu on vajalik vabaühenduste **finantsmajanduslike oskuste ja teadmiste parendamine ja nende tegevuste tõhustamine**, ning rahastamisallikate jätkuv mitmekesistamine. Senisest rohkem tuleb vabaühendustel leida lahendusi, et rahastada tegevust eratoetustest ja -annetustest, energilisemalt pakkuda avalikke teenuseid, rohkem teenida omatulu ja koguda liikmemaksusid. Tähtis on ka edaspidi pöörata rõhku sotsiaalsele innovatsioonile, s.o vabaühenduste oskustele leida ühiskondlikele probleemidele loovaid ja uuenduslikke lahendusi.

Arvestades tehisintellekti kiiret arengut, on oluline pöörata tulevikus tähelepanu digitaalsele transformatsioonile ja võimalustele, kuidas tehisintellekti ning teisi digilahendusi kodanikuühiskonna ja vabaühenduste võimekuse valdkonnas kasutada.

Vabaühenduste legitiimsust hinnatakse kolme kriteeriumi alusel: toetus ehk liikmelisus, pädevused ja saavutused. Uuring näitas, et organisatsiooni tegevustesse panustamiseks ei peeta liikmesust esmatähtsaks ning uute liikmete otsimisega ei tegele 41 % MTÜ-dest, mis on madalaim näitaja kui kunagi varem.⁴³ Samas tuleb vabaühendustel senisest aktiivsemalt tegeleda oma praeguse liikmeskonnaga, et ühendus suudaks ajaga kaasas käia ja usaldusväärsuse säilitada. Üha tähtsamaks muutub **vabatahtlike kaasamine vabaühenduste tegevusse** ja neile tegevusvõimaluste pakkumine ning valdkondlike võrgustike loomine.

Annetamise ja annetuste kogumise roll kasvab. Nii annetamiskultuuri edendamine kui ka vabaühenduste annetuste kogumise võimekuse (teadmised, oskused, rakendused) parendamine vajab sihipärast tööd ja tegutsemist. Hoiakute, suhtumiste ja nendest tuleneva käitumise kujunemine eeldab süsteemsust ja on aeganõudev, kuid sama probleem iseloomustab enamikke Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Olgugi, et sotsiaalsel ettevõtlusel ega sotsiaalsel ettevõtetel pole praegu Eestis ametlikku definitsiooni⁴⁴, on teada, et valdkonnas tegutseb suurem osa neist MTÜ-na (93%). Enamasti tegutsetakse Tallinnas ja Tartus, pakkudes valdavalt teenuseid ja vähem tooteid. Organisatsiooni suuruse poolest on need mikroorganisatsioonid, kus on kuni neli inimest. Majanduslikult edukamad sotsiaalsed ettevõtted on OÜd, mis palkavad rohkem inimesi⁴⁵. Sotsiaalsete ettevõtete valimi kogutulu ulatus 2021. a 64,1 mln euron (2012. a 35,5 mln), sellest ettevõtlustulu 49 mln euron. Sotsiaalsetes ettevõtetes töötab 1693 töötajat⁴⁶.

Peamised probleemid sotsiaalses ettevõtluses ei erine avalikes huvides tegutsevate vabaühenduste probleemidest. Esiteks ei ole vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted jätkusuutlikud, sest neil **puuduvad piisavad rahastusvõimalused** ning rahaline suutlikkus palgata spetsialiste või kasutada konsultantide teenuseid. Teiseks **näevad vähesed vabaühendused organisatsioonivälise eksperdi või konsultandi kaasamisel lisaväärtust** ning vähesed neist panustavad märgataval määral professionaalsesse koolitustesse ja paremasse varustusse, kuigi üha enam oodatakse vabaühendustelt professionaalset teenust.⁴⁷ Samuti ei ole vabaühenduste ega sotsiaalsete ettevõtete eesmärgid alati mõõdetavad ning organisatsioonide enda mõju hindamine pole piisav.

Sotsiaalsete ettevõtete tugisüsteemid ja tehnoloogiaga kaasaskäimine on piiratud. Nii ei pruugi igast piirkonnast saada sotsiaalse ettevõtluse teemal ühtlase tasemega nõustamist, sest ei ole asjakohaseid kogemusi. Vajadus on koondada selleletemalised toetused ja rahastusvõimalused ning abimaterjalid kesksesse portaali (näiteks vabaühenduste nõustamisportaal mtyabi.ee)⁴⁸.

Viimased aastad on toonud Euroopa mitmete omavahel seotud ja läbipõimunud kriiside lävele: tervisekriisist majanduskriisini, kliimakriisist energiakriisini ning sõjani Ukrainas. Järjest enam oleme silmitsi ettenägematute väljakutsetega, mis vajavad uudseid mõtteviise ja koostöövorme. Alates 2010. aastast on sotsiaalne

⁴³ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

⁴⁴ Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist inimeste toimetulekusse ja heaolusse ning loodus- ja elukeskkonna soovitava seisundi püsimisse. Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena. Sotsiaalne ettevõtte võib tegutseda nii MTÜ kui OÜ vormis.

⁴⁵ Lepa, Naarits (2014). Euroopa Komisjoni uuring 2019.

⁴⁶ Andmed põhinevad kindlal valimil, kuhu kuulus 2021. a 160 organisatsiooni.

⁴⁷ [Vabaühenduste elujõulisuse indeks 2017.](#)

⁴⁸ Sellega tegeleb riigi innovatsiooniim projektis „Ettevõtja kontaktpunkt“. Lisainfo:

https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/ettevotja_kontaktpunkt.pdf

innovatsioon integreeritud Euroopa Liidu (EL) uude kasvustrateegiasse. Seda faasi iseloomustab suurem rõhuasetus sotsiaalsele ettevõtlusele, sotsiaalsetele eksperimentidele ning sotsiaalsele innovatsioonile. OECD 2020. a raportis „Sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalsete ettevõtete areng Eestis: strateegia süvaanalüüs“⁴⁹ on välja toodud, et ka Eestis on vilgas idufirmade kultuur ja alt-üles- algatuste mitmekesisus loonud aluse ökosüsteemile sotsiaalse innovatsiooni õitsenguks. Samas on Eestis sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteem suhteliselt arengu alguses. Sotsiaalse innovatsiooni toetamiseks on Eestis loodud mitmeid erinevaid riiklikke struktuure nagu *Accelerate Estonia* ja Riigikantselei juures tegutsev Innotiim ning avaliku sektori innovatsioonifond. Sotsiaalse innovatsiooni toetamiseks maapiirkondades on käesoleval Euroopa Liidu rahastusperioodil võimalik kasutada Euroopa Sotsiaalfondi vahendeid LEADER programmi kaudu. SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital juures tegutseb peamiselt ESF+ rahastatud projektide raames sotsiaalse innovatsiooni kompetentsikeskus (SIKK). See võrgustik koosneb kolmanda sektori ja akadeemia sotsiaalse innovatsiooni ökosüsteemi toimijatest. Samas seisab sotsiaalne innovatsioon Eestis silmitsi ka mitmete väljakutsetega. Kodanikuühiskonna-suunalist sotsiaalse innovatsiooni algatuste mastaapsust võib piirata avaliku ja erasektori toetuse puudumine ning heade algatuste jätkusuutlikkust võib pärssida see, kui ennast tõestanud algatustele puuduvad püsivamad toetusmeetmed. Eestis on mitmeid toimijaid, kes tegelevad sotsiaalse innovatsiooniga erinevate teemade lõikes. Kuigi üldjoontes koostöö toimib, on siin ruumi paremaks omavahelisteks teavitustegevusteks. Koostööd aitaks potentsiaalselt edendada ka **kodanikuühiskonna suunal sotsiaalse innovatsiooni toetamiseks kokkulepete tegemine**.

Avalike teenuste osutamisel vabaühenduste poolt on probleeme riigi või kohaliku omavalitsuse ja avaliku teenuse osutaja koostöö paindlikkuses, kui teenuse osutamise keskkond peaks muutuma. Ka on riigihangetel endiselt probleem hinnakriteeriumi eelistamine kvaliteedi asemel, olgugi, et selles vallas võivad muutust tuua hiljuti Vabariigi Valitsuses kinnitatud riigihangete strateegilised põhimõtted⁵⁰ ja innovatsiooni hankija käsiraamat⁵¹. **Samas puudub üldine statistika, mis võimaldaks ühiskondlike probleemide ulatust ja asutatud meetmete mõju- ja tõenduspõhisust adekvaatselt hinnata** – näiteks, kui suur muutus ühe või teise meetodi kasutamisega kaasneks. Viimane on eriti asjakohane vabaühenduste puhul, kes oma olemuselt saavad pakkuda kiireid ja uuenduslikke lahendusi ühiskondlikele probleemidele.

Laiemalt **ei ole sotsiaalse ettevõtluse potentsiaal ühiskonnale piisavalt tuntud**. Sotsiaalsetest ettevõtetest vaid viiendik mõistab sotsiaalset ettevõtlust kui positiivse mõjuga ettevõtlust, kuid enamasti seostatakse teemat sotsiaaltöö ja vahel ka sotsiaalmeediaga. Nii ei ole ka järelkasv teadlik vabaühendustest ja sotsiaalsest ettevõttest kui karjäärivalikust.

Oluline roll vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse tõstmisel on Siseministeeriumi valitsemisalas tegutseval SA-I Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK), kes pakub nii rahalist kui ka mitterahalist tuge kodanikuühendustele, et suurendada nende tegutsemisvõimet. Lisaks pakub KÜSK tuge kodanikuühiskonda ja kodanikuühendusi arendavate tugitegevuste ning kodanikuühiskonda toetavate suursündmuste korraldamiseks. Tegutsemisajal on KÜSK andnud hoogu enam kui tuhandele algatusele ja aidanud sadadel eestvedajatel luua ühiskonnas muutusi.

Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Avatud valitsemine, võimul olivate ausus, võrdne ligipääs informatsioonile ning elujõuline kodanikuühiskonna tegutsemisruum on aluseks ning inimeste aktiivseks ühiskonna, sh poliitilises elus osalemise võimaldajaks.⁵² Kuigi demokraatia tervis on Eestis jäänud viimastel aastatel suuresti samale tasemele ning oleme juhtivate demokraatiate hulgas maailmas⁵³, on paraku laiem trend ühiskonna süvenevast polariseerumisest tuntav ka Eestis⁵⁴.

⁴⁹ <https://www.oecd.org/estonia/boosting-social-entrepreneurship-and-social-enterprise-development-in-estonia-8eab0aff-en.htm>

⁵⁰ https://fin.ee/sites/default/files/documents/2024-02/Riigihangete%20la%CC%88biviimise%20strateegilised%20po%CC%83himo%CC%83tted%2023%20lk_0.pdf

⁵¹ <https://innohangetekasiraamat.eas.ee/>

⁵² OECD, 2024, https://www.oecd.org/en/publications/building-trust-to-reinforce-democracy_b407f99c-en/full-report.html

⁵³ V-Dem Institute, 2024, https://v-dem.net/documents/43/v-dem_dr2024_lowres.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1eyaVIKXiVm20-EAo9uxivGo2LmV6YaTC7CHmviwx4y3pG0vFnIXpaBc_aem_B1omu5u3tMgfz-W4cneWmQ

⁵⁴ USAID, 2022, <https://heakodanik.ee/en/wp-content/uploads/sites/2/2022/10/Estonia.pdf>

Kaasamine on otsuste tegemine koos huvigruppidega, keda see otsus mõjutab või kes annavad oma osa kindla valdkonna arengusse. Tihti esindava huvigruppe just valdkondlikud vabaühendused ning nende võrgustikud ja liidud. Eestis on järgimiseks kaasamise hea tava⁵⁵, mis kirjeldab, milline on osaliste roll kaasamise käigus. Peale selle on välja antud kaasamise käsiraamat⁵⁶, mis annab suuniseid, kuidas tulemuslikult kaasata. Igas ministeeriumis tegutseb kaasamiskoordinaator, kes aitab kaasamisprotsesse kavandada ja ellu viia. Kaasamise edendamiseks tehakse mitmeid koolitusi riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja vabaühenduste töötajatele.

Peamised kitsaskohad kaasamises on formaalsus ja ajaline kiirustamine, eelnõude mõju pealiskaudne hindamine ning vabaühenduste vähene suutlikkus kiirelt reageerida ja mahukat infot töödelda⁵⁷. Nii ongi probleemiks vabaühenduste erinev võimekus huvikaitsetegevusi ellu viia, kuigi huvikaitse valdkonnas ehk eesmärgiga mõjutada kedagi mingil viisil toimima tegutseb palju vabaühendusi. Huvikaitsevõimekus on samas oluline, sest vabaühendustesse koondub eksperditeadmisi ja -kogemust, ning mida rohkem organisatsioone, asutusi või inimesi vabaühendus oma eesmärgi nimel tööle paneb, seda mõjusam on vabaühenduste tegevus.

Eesti **vabaühenduste huvikaitsevõimekus** on võrreldes teiste organisatsioonidega piirkonnas hea ja püsitud viimased viis aastat muutusteta⁵⁸. Selleks, et valdkonda edendada ja ühinguid oma huvikaitse tegevuste elluviimisel toetada, juhib Vabaühenduste Liit [huvikaitsevõrgustikku](#). KOV-i tasandil teostavad huvikaitset vabaühenduste ja külade ümarlauad, kogukonna- vm komisjonid, maakonna tasandil ka maakondlikes arenduskeskustes töötavad vabaühenduste konsultandid. Nii on vabaühenduste erihuvide kaitse kõrval otstarbekas tähelepanu pöörata ühenduste võimele näha ja mõista üldhuve, neid oma tegevuses arvestada ja neisse panustada. Huvikaitse suutlikkust aitavad suurendada ka annetused. Annetamist ja annetuste kogumist on kajastatud programmi tegevuses „Aktiivsed ja hoolivad kogukonnad”.

Strateegiline partnerlus on pikemaajalisem koostöövorm ministeeriumi, allasutuse või kohaliku omavalitsuse ja vabaühenduse vahel. Strateegiline partnerlus eeldab, et sellise koostöövormiga kaasneb stabiilne rahastus, kui vabaühendus panustab kindla valdkonna arengusse või pakub kokkulepitut teenust. Strateegiline partnerlus on ühenduste rahastamise järjest levinum viis – sellesse on panustanud [strateegilise partnerluse arenguprogramm](#) ja programmi raames koostatud [juhendmaterjal](#). Samas on jätkuvalt puudulik süsteemne analüüs strateegilise partnerluse kasutamisest ja selle kitsaskohtadest, millest tingituna on Siseministeerium kavandanud tegevusi 2024. aastaks, et uuendada vabaühenduste rahastamise juhendmaterjali ja selle raames mõtestada lahti strateegilise partnerluse vorm, vajaduse korral seda kohandada ja jagada häid näiteid ka teistes ministeeriumides, allasutustes ja kohalikes omavalitsustes.⁵⁹

Vabaühenduste toetamisel on oluline, et **rahastus oleks läbipaistev, mõjus, ligipääsetav ja mõistliku halduskoormusega**. Et vabaühenduste rahastamist korrastada, loodi 2013. aastal [juhend](#), mis annab põhimõtted ja suunised, kuidas vabaühendusi mõistlikul viisil rahastada. Vabakonna rahastamisest ja selle läbipaistvamaks muutmisest saab ülevaate ka [keskkonnas aadressil mtyraha.heakodanik.ee](#). Peamised katsumused rahastamisel on seotud rahastuse eesmärgi ebaselguse, tulemuslikkuse hindamise, läbipaistvusega taotluste hindamise ja rahastusotsuste protsessides⁶⁰. Samuti on oluline luua selgus mitteerakondlike poliitilise suunitlusega vabaühenduste tegevuse regulatsioonides.

Järgmisel perioodil on oluline pöörata tähelepanu ka rahastamise läbipaistvusele kohalikul tasandil ning jätkata senist tööd ministeeriumite ja teiste riigiasutustega.

⁵⁵ <https://www.riigikantselei.ee/et/kaasamise-hea-tava>

⁵⁶ <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf>

⁵⁷ https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/kaasamise_ja_mojude_hindamise_uuringu_raport_2018.pdf. Vt ka „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine”, juuni 2019. ja Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2014-2020 fondide rakenduskava 2014-2020 vahehindamine.

⁵⁸ <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2018-report-europe-eurasia.pdf>

⁵⁹ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

⁶⁰ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

Võimekad usulised ühendused

Eesti Vabariigis on usuvabadus nii individuaalsel kui ka kollektiivsel tasandil tagatud nii seadusandlikul kui ka praktilisel tasandil ning see on leidnud kajastamist erinevates rahvusvahelistes mõõdikutes. Eestis tegutseb umbes 600 usulist ühendust. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse.⁶¹

Käesoleva sajandi jooksul on Eestis aset leidnud mitmed religiooni puudutavad muutused. Üks selline muutus on eestlaste süvenev tagasihoidlikkus end mõne kindla usutraditsiooniga samastada. Aastatel 2011 ja 2021 läbi viidud rahvaloenduste andmete võrdlus osutab, et enamik kindlat usku omaks pidavaid inimesi on tänaseks rahvusvähemuste esindajad. Jätkub ka trend, et nooremate eestlaste vanuserühmades ei peeta usku üldiselt omaks.⁶² Religioossest ideoloogiast lähtuv radikaliseerumine ei ole praeguses Eestis veel laialt levinud probleem. Samas on Eesti kohus ühel korral mõistnud süüdi islamistliku terrorismi toetajad ja rahastajad.⁶³ Muutunud julgeolekuolukorras on oluline ennetavalt piirata terroristlike või ekstremistlike ideoloogiate levikut usuühenduste kaudu ja välistada usuorganisatsiooni kasutamist vaenu või vägivalda õhutamiseks mõne teise rahvuse, usu või kultuuriruumi vastu.

Religioosse mitmekesisumisega seonduvalt on eesmärk tagada, et usuühendused, kus liikmeskonna enamus on sisserände taustaga, toimiksid lõimumise edendajatena, mitte takistajatena. Usulisi ühendusi tuleb julgustada joonduma Sidusa Eesti arengukavas sõnastatud Eesti identiteedi ja väärtustega, soodustamaks ühtse Eesti identiteedi kujunemist erineva taustaga elanikkonnarühmade seas.

Usuvabaduse tagamise tegevus võtab arvesse ja rakendab teadmispõhist poliitikat ning arvestab ühiskonnas toimuvate muutustega ja kohandab seniseid positiivseid praktikaid uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalvetegemist, usuelu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

Olulisimad edusammud 2024. aastal

1. **Käivitus Šveitsi-Eesti koostööprogramm** – eesmärk on parandada Eestis elavate, eelkõige eri keele- ja kultuuritaustaga inimeste võimalusi Eesti ühiskonnas aktiivsemaks osalemiseks, keskendudes lõimumise, hariduse, sotsiaalhoolekande teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamisele, sotsiaalse innovatsiooni edendamisele ning kodanikuühiskonna võimekuse tõstmisele sotsiaalse sidususe toetamisel.
2. **Algatati kirikute ja koguduste seaduse muutmise** – eelnõu eesmärk on korrastada ja ajakohastada olemasolevat regulatsiooni, arvestades praktikas ilmnunud kitsaskohti, usuliste ühenduste mitmekesisust ning julgeolekuolukorda maailmas ja Eestis, et tagada usuliste ühenduste sõltumatus välismõjutustest ja usuvabadus ning toetada rahumeelset usulist teenimist.
3. **Käivitus meede kodanikuühiskonna mõju suurendamiseks ja arengu toetamiseks** – noored on üks sihtgrupp, kellel on küll teadmised ühiskonnaelus osalemiseks, kuid praktikas need tihtipeale ei rakendu. Samuti on väljakutseks piisav noorte järelkasv kodanikuühiskonnas. Nende kitsaskohtade lahendamiseks alustati Euroopa Sotsiaalfondi toel 2024. aastal tegevusi laste ja noorte ühiskondliku aktiivsuse kasvatamiseks. Projekti lõppeesmärgiks on töötada välja süsteemne kogukonnapõhine kaasamismudel ja tõsta laste ning noortega tegelevate vabaühenduste kaasamis- ja osalemisvõimekust.
4. **Edukas strateegiline partnerlus vabaühendustega** – Siseministeerium on üks väheseid riigiasutusi, mis kasutab strateegilise partnerluse formaati, et koos vabakonnaga kujundada ja viia ellu kodanikuühiskonna poliitikat. Lõppes nelja-aastane partnerlusperiood, mis tõstis teadlikkust ühiskonnaelus osalemisest, arendas sotsiaalset ettevõtlust ja tugevdas kohaliku tasandi koostööd.
5. **Alustati teadusprojektiga Eesti kodanikuühiskonna tervise hindamiseks ja uurimiseks** – Tartu Ülikooli teostusel ning partnerluses Sotsiaalministeeriumi ja Eesti Teadusagentuuriga ellu kutsutud uuringu

⁶¹ https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/usuasjad/eestis_registreeritud_usulised_uhendused_.pdf

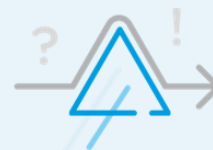
⁶² [Statistikaamet. Rahva ja eluruumide loendus 2011. Rahvastiku demograafilised ja etno-kultuurilised näitajad.](#)

⁶³ [Lisainfo aadressil https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/kohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatavad-vangi ja https://www.kohus.ee/et/ajakirjanikule/uudised/ringkonnakohus-moistis-terrorismi-toetamises-suudistatud-mehed-osaliselt](#)

eesmärkideks on analüüsida vabaühenduste ja vabatahtliku tegevuse arengusuundumusi ja -võimalusi, töötada välja tööriist, mille abil hinnata poliitikate tulemuslikkust ning analüüsida kodanikuühiskonna ja avaliku sektori võimalusi koostöö edendamiseks.

Keskne probleem

Kodanikuühiskonna tegutsemiskeskond ei toeta piisavalt selle elujõulisust: vabaühenduste rahastamismudelid, oskused osaleda ja sihtrühma kaasata, üldine heategevuskultuur, vabatahtlike kaasamine ei toeta piisavalt jätkusuutlikkust; kohalikul tasandil pole sobivaid osalusvõimalusi ning ei kaasata ega võimestata piirkondlikke kogukondi süsteemselt ja igapäevaselt; elanikud pole kodanikuühiskonnas osalemise võimalustest teadlikud (soov osaleda on tunduvalt suurem kui tegelik osalemine).

Programmiga keskendutakse järgmiste küsimuste lahendamisele

1 Kuidas toetada vanemaealiste, noorte ja eesti keelest erineva emakeele ning määratlemata kodakondsusega inimeste ühiskondlikus elus osalemist?	2 Kuidas väärtustada kogukondi kui elu- ja toimekeskkonna kujundamise ja ühistevõimete pakkumise keskeid osalisi ning neid võimestada?	3 Kuidas suurendada vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekust ning majanduslikku jätkusuutlikkust?	4 Kuidas tagada läbipaistev otsuste tegemine kodanikuühiskonna aktiivsel osavõtul ning vabaühenduste suutlikkus oma liikmete huve süsteemselt esindades kaasa rääkida?	5 Kuidas suurendada usuliste ühenduste rolli kogukondlikus tegevuses sotsiaalsete probleemide ennetamisel ja lahendamisel?

Olulisimad väljakutsed ja prioriteetsed tegevused perioodil 2026–2029

1. Prioriteetne väljakutse: Heategevuseks annetamise kasv

Heategevuse aktiveerimise ettepanekute jõustamine. *World Giving Indexi* andmetel osales vabatahtlikus tegevuses 2023. aastal Eestis teadlikult 20%, 41% vastanutest on annetanud ning 55% aidanud võõrast inimest.⁶⁴ Nende näitajatega asub Eesti 142 riigi võrdluses 84. kohal, langedes aastaga 35 kohta. 2022. aasta oli Eesti heategevusele rekordaasta, mil vabaühendustele annetati kokku 96 miljonit eurot. 2023. aastal annetati Eesti vabaühendustele mõnevõrra vähem – kokku 77,7 miljonit eurot. 2023. aastal varjutasid Eesti heategevusmaastikku mitu annetuste võimaliku väärkasutusega seotud juhtumit. Analüüsi ning uut lähenemist vajavad hetkel kehtivad maksusoodustused ja regulatiivne raamistik heategevuseks raha annetamiseks – kas need on endiselt asjakohased või pärsivad annetuste kasvu ja heategevuseks valmis olevate inimeste ja ettevõtete potentsiaali annetada. Läbi üksikisikute ja ettevõtete annetuste on võimalik paindlikumalt ja kiiremini suunata ühiskonnas ressursse sinna, kus on vajadus. Üksikisikud ja ettevõtted on võimelised otsustama toetuse üle oluliselt kiiremini kui riik, seega on oluline kujundada annetusi puudutav regulatiivne raamistik rohkem annetusi suunavaks ja soodustavaks. Vabatahtlikuna osalemine on laiemalt muutustrendis ning senine pikaajaline panustamine on asendunud/asendumas vabatahtlike „ampsudega“. Oleme vabatahtliku tegevuse soodustamisel jõudnud platoole, kus vabatahtlikuna osalemine püsib stabiilsena, kuid on nt Põhjamaade võrdluses endiselt madal. Samal ajal seab riik suuremaid ootuseid vabatahtlusele nii siseturvalisuses kui kriisivalmiduses, elanikkonnakaitses ja sotsiaalhoolekandes.

2. Prioriteetne väljakutse: Kodanikuühiskonna kriisikindlus ja kerkus

Kogukonnad ja kodanikuühiskond pole piisavalt valmistunud erinevateks kriisideks ja hädaolukordadeks. Eesmärk on tugevdada Eesti kodanikuühiskonna sidusust, kerkust ja kriisideks valmisolekut, edendades kogukonnakeskset ja kaasavat valitsemisviisi. See suurendab inimeste usaldust riigi vastu, vähendab sotsiaalset võõrandumist ning toetab demokraatlike väärtuste püsimist ning ühiskondlikku osalust.

⁶⁴ World Giving Index 2024, <https://shorturl.at/wZp00>.

Kavandatavad tegevused arendavad kodanikuühiskonna ja kogukondade võimekust kriisidega toimetulekul, parandades ligipääsu ressursidele ja teabele ning toetades elanike kaasatust ja väärtustatust.

3. Prioriteetne väljakutse: Kodanikuruum ja ühenduste elujõulisus

Spontaanne ja virtuaalne vabatahtlik tegevus. Eestis on küll olemas tugev organiseerunud vabatahtlike praktika, kuid vähene teadmine ja kogemus organiseerumata vabatahtlike kaasamisel kriisireguleerimisse. Viimane ei ole omane vaid Eestile, vaid ka teistes Euroopa riikides on võrdlemisi vähe teada, mil määral ja ulatuses on organiseerumata vabatahtlikud kaasatud riiklikesse kriisireguleerimise meetmetesse. Üks kaasaegseid trende vabatahtlikus tegevuses on virtuaalne vabatahtlikkus – vabatahtlik töö, mida tehakse veebikeskkondades. Oluline on leida võimalused kohanemiseks uute trendidega vabatahtluse maastikul, et suurendada elanikkonna eesmärgistatud, turvalist ja sidusat osalust ühiskonnas.

Kodanikuruum ja ühenduste elujõulisus. Ülemaailmne kodanikuühiskonna ühendusi ja liite koondav võrgustik *Civics* liigitab kodanikuruumi Eestis avatuks (skoor 93 p 100-st).⁶⁵ *European Civic Forum Civic Space Report 2024*, toob välja, et kuigi Eesti kodanikuruumi olukorda hinnatakse keskmisest paremaks, esineb murettekitavaid trende, sh vabaühenduste rahastamine ning selle piiratus, avatud valitsemise kvaliteet suhtes vabakonnaga jne.⁶⁶ Kuigi kodanikuühiskonna rahastamine on paranenud (strateegiline partnerlus kui üks positiivne näide), on ühenduste finantsstabiilsus ja -võimekus vägagi erinevad. Kui riigipoolse toe kipuvad saama suuremad, kogenumad ja professionaalsemad ühendused, siis paljud ühendused toimivad annetuste, vabatahtliku panuse ja missioonitunde najal. Riikliku rahastamise laiem küsimus on, kas soovime jätkuvalt tugevdada tugevaid organisatsioone või anda võimalus alustavatele ühendustele kompetentsi ja võimekuse kasvatamiseks ning kuidas tõsta ühenduste finantsvõimekust ja -iseseisvust. Siseministeeriumi tegevuste eesmärgiks strateegilise partnerluse kaudu on toetada avatud valitsemist kodanikuühiskonna aktiivsel osavõtul, kodanikuühiskonna suutlikkust oma huve süsteemselt esindada ning mitmekülgset demokraatlikku kodanikuruumi, milles on tagatud õigus ühineda, rahumeelselt koguneda ning võimalus oma mõtteid vastutustundlikul ja teisi arvestaval viisil väljendada.

Vabaühenduste tegutsemist toetava õigusruumi korrastamine. Kehtivas seadusandluses on mitmed ajale jalgu jäänud piirangud vabaühenduste tegevust reguleerivates õigusaktides, mille muutmine aitaks kaasa vabaühenduste tegevuse paindlikkusele. Kehtiv MTÜs ja SAs ei võimalda näiteks juriidilise isiku tegutsemisvormi muuta, sihtasutustel on kohustus auditeerida majandusaasta aruandeid alates 15 000 € aastakäibest, mis toob kaasa liigset bürokraatiat ja kulusid sihtasutustele, jne.

4. Prioriteetne väljakutse: Ühiskondlik polariseeritus ja arutelukultuur ning (täiskasvanute) kodanikuharidus

Mitmete tegurite koosmõjul on Eesti „jõudnud kodanikuühiskonna arengus punkti, kus inimesed soovivad üha enam elukeskkonna arengus kaasa rääkida, oma hoiakuid väljendada ning oskusi ja teadmisi rakendada“.⁶⁷ Aktiivset osavõttu ühiskonna ja poliitilises elus mõjutavad lisaks muudele võimalustele ja takistustele arutelukultuur ja -ruum. Eestis tooni andev afektiivne ehk üliemotsionaalne ja kiirelt sildistav avalik arutelu ei võimalda pidada ühiskondlikku dialoogi ning toetab väärinfo levikut ning tõrjudes erinevate elanikkonnagruppide esindatust aruteludes, eriti noorte seas.⁶⁸ Arendamist vajab Eesti arutelukultuur tervikuna ning inimeste oskused aruteludes osaleda ja diskussiooni pidada. Inimeste oskuste arendamiseks on võimalik näiteks pakkuda erinevaid interaktiivseid kodaniku- ja kodanikuühiskonna koolitusi ning kursuseid, sealhulgas demokraatiatrenne⁶⁹ ja arutelusid⁷⁰. Samuti on oluline seada fookusesse (täiskasvanute) kodanikuharidus, mille raames viia ellu tegevusi, mis aitavad tõsta Eesti elanike kodanikupädevusi ja osaluskultuuri, sealhulgas teadlikkust, teadmisi, oskusi, algatusvõimet ja usaldust kodanikuühiskonnas osalemiseks ja kodanikualgatuse edendamiseks ning mis väärtustavad ning aitavad tõsta heategevuses osalevate Eesti elanike ja organisatsioonide osakaalu.

5. Prioriteetne väljakutse: Usuvabaduse tagamine

⁶⁵ *Civics Monitor 2024*, https://monitor.civics.org/globalfindings_2023/.

⁶⁶ *Civic Space Report 2024, Estonia*, <https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2024/05/CIVIC-SPACE-REPORT-2024-ESTONIA.pdf>.

⁶⁷ *Eesti Inimarengu Aruanne, 2019/2020*. <https://2020.inimareng.ee/aktivism-avaliku-ruumi-koosloomes.html>

⁶⁸ *Inimarengu Aruanne 2019/2020*, <https://www.2020.inimareng.ee/sissejuhatus-4.html>.

⁶⁹ <https://www.democracyfitness.eu/>

⁷⁰ <https://www.timeoutdialogue.fi/>

Kirikute ja koguduste seaduse muudatuste vastu võtmine ja rakendamine ning usurahu taastamine õigeusumaastikul. Kindlasti ei kavatse riik vene õigeusu traditsiooni järgivate õigeusklike usuellu sekkuda. Kirikud ja kogudused peavad saama vabalt toimetada ja inimesed oma usku praktiseerida. Ohtlikest välissidemetest hoidumine ja nende katkestamine vaid aitab kaasa usuvabadusele Eesti Vabariigis.

Programmi tegevused⁷¹

Programmi tegevus 1: Kogukondliku arengu toetamine

EESMÄRK: Elanike teadlikkus ja kodanikuaktiivsus on suurenenud. Kogukonnad, vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted on võimekad. Poliitikat kujundatakse läbipaistvalt ja kaasavalt.

Teenused

Programmi tegevuse eesmärgi aitab saavutada Siseministeerium järgmise teenuse kaudu.

Teenuse nimetus	Teenuse eesmärk	Teenuse lühikirjeldus
Kodanikuühiskonna poliitika kujundamine (vastutaja Siseministeerium)	Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine	Teenusega kavandatakse Eesti kodanikuühiskonna riiklikku poliitikat ja koordineeritakse selle elluviimist ning aidatakse kaasa kodanikuühenduste koostööle Vabariigi Valitsusega.

Alaeesmärk 1.1: Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast	Suurem parem	-	-	-	33 %	33 %	33 %	33 %	33 %	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Püsiannetajate osakaal elanikkonnast	Suurem parem	-	17,3 %	-	25 %	25 %	25 %	25 %	25 %	Annetamishoiakute uuring
Osakaal elanikest, kes tunnevad, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda (täiesti nõus ja pigem nõus)	Väiksem parem	-	-	-	48 %	48 %	48 %	48 %	48 %	Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring

⁷¹ Programmi tegevuse arusaadavuse huvides on see järgnevalt liigendatud neljaks alaeesmärgiks, mis kattuvad sisult programmi eesmärgiga. Täpsemad mõõdikud on esitatud iga alaeesmärgi juures. Programmi tegevuse üldise edukuse seiramiseks kasutatakse ka programmi mõõdikuid.

Olulisemad väljakutsed ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Vanemaealiste, noorte ja teiskeelsete soov osaleda vabatahtlikus tegevuses on suurem kui nende tegelik osalus

Kõigile pole sobivaid osalusvõimalusi

Eraisikud ja ettevõtted annetavad kodanikuühiskonnale vähe

Teiskeelsetel pole piisavalt infot

52% uussisserändajaid pole vabatahtlikus tegevuses osalenud, kuid sooviks seda teha

55-aastaste ja vanemate elanike kaasatus vabatahtlikku tegevusse on Eestis üks väiksemaid

Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on **19%**, kuid 18–60 aastastest on valmis raha annetama **üheksa inimest kümnest**

Eesti noored on vabatahtlikus tegevuses osalemisel passiivsemad võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikide noortega (Eestis **27%**, EL-i keskmine **31%**)

Arendus- ja tegevuseesmärgid

	Teadlikud ja aktiivsed elanikud	Vastutaja	Kaasvastutaja	Programm, milles planeeritakse ⁷²
1	Demokraatia ja kodanikupädevustega uuendatud sotsiaalainete õppeprotsesside kasutuselevõtu toetamine koolides üle Eesti. Analüüsitud ja uuendatud on sotsiaalainete õppeprotsesside kirjeldusi demokraatia ja kodanikupädevustega	HTM		Haridus- ja noorteprogramm
2	Koostatud on analüüs ja ettepanekud tervikliku kodanikuhariduse väljaarendamiseks	SIM	HTM, KUM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
3	Sidustatud on noorsootöö, vabaiühenduste, koolide ja ülikoolide tegevust kodanikuhariduses	HTM		Haridus- ja noorteprogramm
4	Kogukonnapraktika programmi on levitatud koolides üle Eesti	HTM	MTÜ Kogukonnapraktika	Haridus- ja noorteprogramm
5	Erinevaid töötajate vabatahtlikku tegevust soodustavaid meetmeid on tutvustatud ja levitatud tööandjate seas	SIM	Vabatahtlikke kaasavad organisatsioonid ja vabaiühendused	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
6	Silmapaistvad kodanikud on tunnustatud kodanikupäeva aumärgiga	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
7	Aasta kodaniku aunimetuse on välja antud	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
8	Vabatahtlikke, nende tegevusi ja vabaiühendusi on tunnustatud üleriigiliselt ja maakondlikult	SIM	KÜSK, vabatahtlikke	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

⁷² Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid käesoleva programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

			kaasavad organisatsioonid ja vabaühendused	
9	Vabatahtlikku tegevust ja annetamist on mängustatud 73, sh arendatud vabatahtliku tegevuse infoportaali	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
10	Tugevdatud on võimalusi vabatahtlike ja kogukondlike vabaühenduste aktiivseks panustamiseks elanikkonnakaitseks ja kriisivalmidusse	SIM	KÜSK, vabatahtlikke kaasavad organisatsioonid ja vabaühendused	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
11	Ellu on viidud tegevusi muukeelsete elanike valmisoleku tõstmiseks kodanikuühiskonnas osalemiseks	SIM	Kultuuri-ministeerium, KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“, Lõimumisprogramm
12	Ellu on viidud tegevusi vabaühenduste valmisoleku tõstmiseks muukeelsete elanike kaasamiseks vabatahtlikena	SIM	KUM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“, Lõimumisprogramm
13	Vabaühenduste püsivabatahtlike ja liikmete kaasamise mudeleid on uuendatud ning levitatud vabaühenduste seas	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
14	Vabatahtlikus tegevuses ja annetamiskampaaniates osalemist kui meeskonnatöö vormi on levitatud tööandjate seas	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
15	Ellu on viidud vabaühenduste annetuste kogumise oskusi arendavaid tegevusi	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
16	Ettevõtete, investorite ja eraisikute annetuste soodustamiseks on tehtud maksupoliitika muutmise analüüs ja sõnastatud ettepanekud	SIM	RAM	„Kogukondlik Eesti 2026–2028“
17	Annetusi koguvatele vabaühendustele on pakutud tuge ja nõustamist	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
18	Tõstetud on laste ja noortega tegelevate vabaühenduste kaasamis- ja osalemisoskusi ⁷⁴	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
19	Uuendatud on EKAK valitsuskomisjoni formaati ja algatatud EKAK muutmise arutelu	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

⁷³ Mängustamine on mänguelementide kasutamine mittemängulises keskkonnas. Enamasti on mängustamise eesmärgiks suurendada osalejate motivatsiooni ja aktiivsust.

⁷⁴ Tegevuse elluviimisele aitab kaasa „Euroopa Sotsiaalfond 2021–2027“.

Alaeesmärk 1.2: Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdik	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Rahulolu elanike kaasamisega kohalikus omavalitsuses (pigem rahul ja väga rahul)	Suurem parem	39,37 %	-	47,2 % ⁷⁵	38 %	38 %	38 %	38 %	38 %	Rahandusministeerium, Rahulolu-uuring

Olulisemad väljakutsed ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Kohalikes omavalitsustes ei kaasata ega võimestata kogukondi süsteemselt ja igapäevaselt

14% inimesi peab oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida riigiasjades ja kaitsta sõnavabadust

Riiklikult ei ole seni kogukondade võimestamisega süsteemselt tegeletud

Arendus- ja tegevuseesmärgid

	Võimekad ja hoolivad kogukonnad	Vastutaja	Kaasvastutaja	Programm, milles planeeritakse ⁷⁶
1	Kogukonnakeskse valitsemisviisi instrumendid ⁷⁷ on rakendatud	SIM	REM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
2	Iga-aastane kodanikuühiskonna innovatsioonifondi taotlusvoor on läbi viidud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
3	Loodud on võimalused kodanikuühiskonna kriisikindluse tugevdamiseks	SIM	KÜSK, vabaiühendused, PÄA	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
4	Linnaliste asumiseltside ja külaseltside tegevus on toetatud	REM, SIM		Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030, Regionaalpoliitika programm
5	Kogukonnad on esile tõstetud ja tunnustatud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
6	Kogukondades on katsetatud uusi osalemisvõimalusi, rakendatud ja levitatud on kogukonnaprojekte	SIM	REM, HTM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
7	Kogukonnakoordinaatori profiiliga ametikoht on loodud igasse maakonda	SIM	REM	Ida-Virumaa puhul „Ida-Viru programm 2021–2030“, „Kogukondlik Eesti 2026–2029“

⁷⁵ Metoodika on ülevaatamisel. Rahandusministeeriumi läbiviidud 2024. aasta küsitlusuuringust lähtudes on mõõdiku 2024. aasta tegeliku täitmisena on välja toodud Eesti keskmine, mistõttu võrdlus varasema perioodiga ei pruugi olla võimalik. Sama uuringu alusel on kogukonnaelust osavõtu Eesti keskmine rahuloluindeks 35.

⁷⁶ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid käesoleva programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

⁷⁷ Kogukonnad on määratletud igas KOV-is, kogukonnad on enda seast nimetanud või valinud esindaja ning KOV on käivitanud süsteemsed koostööformaadid kogukondadega.

8	Parimad põlvkondade vahelised ja kogukondade aktiveerimise koostöövormid on kaardistatud ja levitatud kogukondades	SIM	SOM, KUM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
9	Analüüsitud on õigusakte ning sõnastatud ettepanekud kohaliku tasandi algatuse tegutsemise lihtsustamiseks	SIM	REM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
10	Ellu on viidud idee- või esseekonkursse kogukondliku aktiivsuse edendamiseks	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
11	On koostatud ülevaade kogukondlike algatuste ühisrahastus võimalustest ja neid analüüsitud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
12	Analüüsitud on vabaühenduste nõustamisteenuse toimimist ja jätkusuutlikkust ning vajadusel on teenus uuendatud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2025–2028“
13	Teadlikkuse tõstmine elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest, täiskasvanuhariduse osapoolte koostöö arendamine	HTM		Haridus- ja noorteprogramm
14	Kohalikul tasandil on arendatud noorte osalust ühiskondlikus ja/või kogukondlikus tegevuses	HTM	KOVid, vabaühendused	Haridus- ja noorteprogramm
15	Arukate külade (smart villages) ⁷⁸ algatust on levitatud kogukondades	REM		„Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030“ raames rakendatava „Põllumajandus, toit ja maaelu 2024 – 2027“

⁷⁸ Arukas küla on kombinatsioon digitaalsusest, mobiilsusest, innovatsioonist ja kohapealsete väärtuste parimast kasutamisest. Vt lisa https://www.maainfo.ee/index.php?article_id=6554&page=3265&action=article&

Alaeesmärk 1.3: Võimekad vabaiühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Vabaiühenduste panus SKP-sse ⁷⁹	Suurem parem	-	80	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	Majandusaasta aruanded, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik
Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu (mln €)	Suurem parem	36,4	40,4 ⁸¹	32,9	Kasvab	Kasvab	Kasvab	Kasvab	Kasvab	Majandusaasta aruanded, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik

Olulisemad väljakutsed ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

1/3 MTÜ-dest on rohkem kui kolm rahastamisallikat

Juriidiliste isikute tehtud annetuste summa ei ole eri aastatel kasvanud

Palgalisi töötajaid on 36% MTÜ-del ja see on aastatega veidi kasvanud

Otsuste tegemisse kaasamine ei ole piisavalt võimaldatud, huvirühmade oskus osaleda on kasin

Arendus- ja tegevuseesmärgid

Võimekad vabaiühendused ja sotsiaalsed ettevõtted		Vastutaja	Kaasvastutaja	Programm, milles planeeritakse ⁸²
1	Korraldatud on üleriigilisi ja piirkondlikke projektikonkursse organisatsioonide võimekuse parandamiseks	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
2	Korraldatud on kodanikuühendusi toetavaid tugitegevusi (sündmused, koolitused, tunnustamised, teavitustegevused)	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
3	Toetatud on kodanikuühiskonna järelkasvu kujunemist	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

⁷⁹ Metoodika on ülevaatamisel. Senisel kujul andmekorjet pole toimunud, mõõdik on kavas korrigeerida 2024–2025 tellitava uuringu raames.

⁸⁰ Metoodika on ülevaatamisel. Senisel kujul andmekorjet pole toimunud, mõõdik on kavas korrigeerida 2025 tellitava uuringu raames.

⁸¹ Allikas: Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, <https://sev.ee/andmebaas/>. Andmeid ei saa üks ühele võrrelda 2021. aastaga, sest 2022. aastast analüüsitakse sotsiaalsete ettevõtete müügitulu ehk maksustatavat käivet kvartaalselt. 2022. ja 2023. a kohta on esitatud vastava aasta IV kvartali käivete summa.

⁸² Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

4	Kvaliteedimärgise „Vabatahtliku sõber“ arenguprogramm on ellu viidud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
5	Toetusmeetmetes on katsetatud ja kasutatud uudseid lahendusi (ettevõtlus- või äriinkubaatorid, koosloome, disainmõtlemine, osalev või kaasav rahastamine, sektorite koostöö)	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
6	Pakutud on konsultatsiooni- ja nõustamisteenust, sh ärimentorlust vabaihendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
7	Ellu on viidud kodanikuühenduste nõustajate kvalifikatsiooni parandavaid tegevusi	SIM	KÜSK	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“ Euroopa Sotsiaalfond 2021–2027
8	Sotsiaalse innovatsiooni edendamiseks on tagatud nõustamisteenus, koolitus- ja arendamisvõimalused jmt	SIM	KÜSK	Eesti-Sveitsi koostööprogramm 2022-2029
9	Välja on töötatud ja katsetatud vabaihenduste ja sotsiaalsete ettevõtete jätkusuutlikkust toetavaid finantsinstrumente (näiteks eritingimustel või soodsad laenud)	SIM	MKM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
10	Sotsiaalse ettevõtluse mõiste on täpsustatud, juriidilised takistused analüüsitud ja ettepanekud nende lahendamiseks sõnastatud	SIM	JDM, MKM	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
11	Korraldatud on noortele mõeldud sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammid järelkasvu loomiseks	SIM	Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
12	Korraldatud on sotsiaalsete ettevõtete ühiskondliku mõju tuntust tõstvaid tegevusi	SIM	Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
13	Valdkondlik statistika ja muud vabaihendusi ja sotsiaalseid ettevõtteid puudutavad andmed on kogutud, analüüsitud ja avalikustatud	SIM	vabaihendused	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

Alaeesmärk 1.4: Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Rahulolu elanike kaasamisega kohalikus omavalitsuses (pigem rahul ja väga rahul)	Suurem parem	39,37 %	-	47,2% ⁸³	38 %	38 %	38 %	38 %	38 %	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Rahulolu-uuring
Rahulolu võimalustega mõjutada kohaliku elukeskkonna arengut	Suurem parem	44,4%		34,6%	40%	40%	40%	40%	40%	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Rahulolu-uuring

Olulisemad väljakutsed ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Eesti vabaühenduste **huvikaitsevõimekus on hea** võrreldes piirkonna teiste organisatsioonidega, ent see on püsinud viimased viis aastat muutumatuna

Vabaühenduste riigieelarveline **rahastamine ei ole piisavalt läbipaistev**, mõjus ega kõigile võimalik

Poliitikakujundamisse kaasamine on tihti formaalne ja selleks ei anta piisavalt aega

Arendus- ja tegevuseesmärgid

Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine		Vastutaja	Kaasvastutaja	Programm, milles planeeritakse ⁸⁴
1	Suurendatud on ministeeriumites töötavate kaasamiskoordinaatorite rolli ja kompetentsi	RK		Riigikantselei programm (väljatöötamisel)
2	Parendatud on huvikaitseorganisatsioonide võimekust huvikaitsetegevusi ellu viia ja üldhuvidesse panustada	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
3	Kaardistatud ja analüüsitud on vabaühenduste rahastamist ministeeriumites ja KOV-ides ning rahastajate tegevuse vastavust rahastamise korrale	SIM	Kõik ministeeriumid	„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
4	Toetatud on kodanikuühiskonna ja avaliku võimu koostööd soodustavate heade tavade ning koostöökokkulepete jõustamist ja levitamist	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

⁸³ Metoodika on ülevaatomisel. Rahandusministeeriumi läbiviidud 2024. aasta küsitlusuuringust lähtudes on mõõdiku 2024. aasta tegeliku täitmisena on välja toodud Eesti keskmine, mistõttu võrdlus varasema perioodiga ei pruugi olla võimalik. Sama uuringu alusel on kogukonnaelust osavõtu Eesti keskmine rahuloluindeks 35.

⁸⁴ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

5	Kaardistatud ja analüüsitud on strateegilise partnerluse mõistet ja kasutusel olevaid eri vorme ministeeriumites ja KOV-ides	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
6	Korraldatud on strateegilise partnerluse koolitusi ja nõustamisi vabaihendusi rahastavatele ministeeriumite, allasutuste ja KOV-ide töötajatele	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
7	Vabaihenduste rahastamiskeskonna andmebaas on igal aastal uuendatud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
8	Uuendatud ja levitatud on ühenduste rahastamise juhendmaterjali ning strateegilise partnerluse materjale ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
9	Edendatud on vabaihenduste rahastajate koostööd	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“
10	Kaardistatud on kodanikuühiskonna rahastamispraktikad kohalikul tasandil ja neid on analüüsitud	SIM		„Kogukondlik Eesti 2026–2029“

Programmi tegevus 2: Usuvabaduse tagamine

EESMÄRK: Võimekad usulised ühendused.

Teenused

Programmi tegevuse eesmärki aitab saavutada Siseministeerium järgmise teenuse kaudu.

Teenuse nimetus	Teenuse eesmärk	Teenuse lühikirjeldus
Usuasjade poliitika kujundamine (vastutaja Siseministeerium)	Usuvabaduse tagamine.	Usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamine ja elluviimine, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve teostamine ja usuelu küsimuste analüüsimine ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamine.

Alaesmärk 2.1: Võimekad usulised ühendused

Programmi tegevuse eesmärgi mõõdikud	Suund	Tegelik			Sihttase					Allikas
		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	
Osakaal elanikkonnast, kes tunnevad, et Eestis on võimalik oma usku vabalt järgida	Suurem parem	-	-	-	-	Alg- ja sihttase määratakse 2026	kasvab	kasvab	kasvab	Siseministeerium

Olulisemad väljakutsed ja olukorra kirjelduse kokkuvõte

Eestis tegutseb umbes **600 usulist ühendust**. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse.

Usuliste ühenduste rolli tugevdamine kogukonnatöös vajab enam tuge ja tähelepanu

Eesmärk on, et usuühendused, kus liikmeskonna enamuse on sissevõetud taustaga, toimiks **lõimumise edendajatena**.

Edendada **ühtse Eesti identiteedi** kujunemist erineva taustaga elanikkonnarühmade seas.

Usuline radikaliseerumine ei ole praegu Eestis probleem, kuid viimaste aastate vältel on tuvastkohus anud terrorismi toetamist ja rahastamist. Ennetavalt tuleb Eestis piirata terroristlike või ekstremistlike ideoloogiate levikut usuühenduste kaudu ja välistada usuorganisatsiooni kasutamist vaenu või vägivalda ohutamiseks mõne teise rahvuse, usu või kultuuriruumi vastu

Arendus- ja tegevuseesmärgid

Võimekad usulised ühendused		Vastutaja	Kaasvastutaja
1	Riiklikke ja omavalitsusinstituutide on nõustatud Eesti religioonisituatsiooni küsimustes	SIM	
2	Asjakohaste lepingute alusel on korraldatud kirikuvaradega seotud küsimusi	SIM	

3	Usuühendusi on abistatud enesekorralduse teostamisel	SIM	
4	Usuelu küsimused on analüüsitud ja üldistatud	SIM	
5	Korraldatud on koolitused vaimulikele ja usulistele ühendustele (abielu sõlmimine, muinsuskaitse, võimekuse suurendamine)	SIM	
6	Edendatud on usuühenduste koostööd	SIM	
7	Osaletud on Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu ühishuvide saavutamiseks vajalike strateegiate väljatöötamises	SIM	
8	Ellu on viidud antisemitismivastaste meetmete kontseptsioon	SIM	HTM, VÄM, KUM, JDM, PPA
9	Analüüsitud on ususümbolite eksponeeritust ja rolli avalikus ruumis	SIM	
10	Kirikute ja koguduste roll elanikkonnakaitstes ja kriisivalmiduses on ühiselt kokku lepitud ning vastavalt võimalustele toetatud	SIM	PÄA, Eesti Kirikute Nõukogu

Programmi juhtimiskorraldus ja programmi koostamisest

Programmi juhtimiskorraldus

Programmi **ajakohastatakse** igal aastal riigieelarve koostamise käigus, et tagada kooskõla riigi eelarvestrateegia ning riigi rahaliste võimalustega. Programmi **kooskõlastavad** programmi vastutaja ja see esitatakse **teadmiseks** või **arvamuse avaldamiseks** teistele programmi eesmärkidesse panustavatele pooltele.

Arengukava „Sidus Eesti 2021–2030“ juhtkomisjonile antakse juhtkomisjoni kohtumiste raames infot programmi täitmise ja muutmisvajaduse osas.

Programmi kinnitab käskkirjaga valdkonna eest vastutav minister või ministrid pärast riigieelarve seaduse vastuvõtmist.

Programmi elluviimist koordineerib ja selle täitmise üle teeb järelevalvet Siseministeeriumi kantsler.

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjon nõustab Siseministeeriumit programmi elluviimise osas ning hindab ja teeb ettepanekuid programmi elluviimiseks. Vajaduse korral **moodustatakse Siseministeeriumi poolt täiendavaid töörühmi ja korraldatakse arutelusid** programmi elluviimisega seotud poolte ja huvirühmadega.

Programmi elluviimises osalevad ministeeriumid ja programmi eesmärkidele kaasa aitavad ministeeriumid esitavad oma vastutusalas programmi **elluviimise kohta ülevaate või täpsustava info** Siseministeeriumile vastavalt kokkulepetele ja aruandlust reguleerivatele määrustele.

Programmi seosed teiste arengudokumentidega

Programmis kajastatakse ka nende asutuste vastutusi, kes oma teenuste raha siin programmis ei planeeri, kuid kelle konkreetse panuseta jääks programmis nimetatud eesmärk saavutamata. Laiemate tegevuste väljatoomine, mida ministeeriumid oma haldusalas ellu viivad, võimaldab luua valdkonnast terviklikumat arusaamist ja tõhustab koostööd. Programmi on lisatud viited teiste valitsemisalade arengudokumentidele.

Programmil on olulisim seos „**Noortevaldkonna arengukavaga 2021–2035**“, mille eesmärgid „noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade edendamise nügijad ja eestvedajad“ ja „noorte õiguste kaitsmine riigis on järjepidev ning noorte aktiivne kodanikuosalus toetatud“ aitavad noori võimestada.

Samuti on programm seotud „**Siseturvalisuse arengukavaga 2020–2030**“, mis aitab kodanikuühiskonna eesmärkide saavutamisele kaasa vabatahtliku tegevuse populariseerimise, omaalgatuse suhtes positiivse hoiaku kujundamise ning kogukondliku lähenemisviisi juurutamise kaudu, ning „**Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavaga aastani 2030**“, mille tegevussuund „Maa- ja rannapiirkonna areng“ aitab kaasa aktiivse kodanikuühiskonnaga seotud eesmärkide saavutamisele. Maa- ja rannapiirkonna arengu tegevussuuna eesmärkideks on seatud nimelt maapiirkondade elanikkonna aktiivsus ja elujõulisus ning maapiirkondades kasvav lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus.

Programmi koostamine

Kodanikuühiskonna programmi koostamisega alustati kevadel 2018 ning see koostati tihedas koostöös **partneritega**. Programmi koostamist nõustas juhtrühm, kuhu kuuluvad peale Siseministeeriumi järgmiste organisatsioonide esindajad: Kodanikuühiskonna Sihtkapital SA, Vabaühenduste Liit, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, Eesti Külaliikumine Kodukant, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Maaeluministeerium, Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium, Riigikantselei, MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, Balti Uuringute Instituut, Mõttekoda Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli

Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE, Eesti Leader Liit, Junior Achievement ja Heateo Sihtasutus.

Programmi koostamiseks on toimunud järgmised kaasamistegevused:

aprill–mai 2018	tegevuskeskkonna ning aruteluseminarid
mai–august 2018	moodustati juhtrühm ja töörühmad, töötati läbi maakondlikud arengukavad ning telliti kaks uuringut
september–oktoober 2018	töögruppide kohtumised, et teha kindlaks lahendamist vajavad probleemid
november–detsember 2018	piirkondlikud mõttetalgud seitsmes paigas üle Eesti
november 2018–mai 2019	töögruppide kohtumised lahendusteede leidmiseks, selgusid kahe uuringu tulemused
september 2019	programmi avalikustamine ja avalik arutelu
detsember 2019–märts 2020	programmi tegevuste kahepoolset arutelu
aprill 2020	programmi kooskõlastamine ministeeriumite ja partneritega
juuni 2020	programmi lõplik kooskõlastamine programmi juhtrühmas ja EKAK ühiskomisjonis (Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjon)
juuli 2020	programmi aastate 2021–2024 kinnitamine Siseministeeriumis
veebruar 2022	EKAK valitsuskomisjonis programmi ja edasise juhtimiskorralduse tutvustamine
september 2022	strateegiliste partnerite informeerimine programmi 2025–2028 perioodi muudatuste ja edasise koostööloogika osas
november 2022	ülevaade Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjonile programmi 2023. aasta olulisematest tegevustest
sügis 2023	programmi uuendamise arutelu ja kirjalik arvamus avaldamise võimalus Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjoniga (programmi juhtkomisjon) ning Siseministeeriumi kodanikuühiskonna valdkonna strateegiliste partneritega
mai 2024	Programmi uuendamise arutelu ja kirjalik arvamus avaldamise võimalus Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise valitsuskomisjoniga (programmi juhtkomisjon)

LISA 1

Programmi teenuste rahastamiskava

Programm: „Kogukondlik Eesti 2026–2029“

Programmi teenuste rahastamiskava	Eelarve			
	2026	2027	2028	2029
Programmi kulud	5 639 949	5 605 500	5 367 156	4 804 357
<u>Programmi tegevus</u> Kogukondliku arengu toetamine	4 636 456	4 623 319	4 385 562	3 822 112
<u>Programmi tegevus</u> Usuvabaduse tagamine	1 003 493	982 181	981 594	982 245

Lisainfo

www.siseministeerium.ee/sidest

SISEMINISTEERIUM